

Јована Шћеповић*

(Институт за српски језик САНУ)

О 22. КЊИЗИ РЕЧНИКА САНУ**

У 2023. години објављен је 22. том Академијиног речника, Речника САНУ, који израђују сарадници Института за српски језик САНУ. Ово најзначајније дело науке о српском језику почиње презименом *Покупић*, а завршава се именицом *послужитељство*. Двадесет и друга књига, као и већина до сада објављених, броји 800 страна двостубачног текста. Укупан број речи у 23. тому је 9082 (Јошић 2025: 235), а како наводи М. Спасојевић, „до сада је у Речнику САНУ обрађено преко 258.000 речи, што указује на то да се може очекивати да српски тезаурус има близу 40 томова“ (2025: 48).

Године 1893. Стојан Новаковић упућује предлог Српској краљевској академији да се почне са прикупљањем грађе за велики, академијски речник. Лексикографски одсек Српске краљевске академије ексцерпира грађу, прикупља речи из народних говора, такође, бави се огледним свескама за израду речника. Према досадашњој концепцији рада, донетој управо пре израде првог тома, израда и ове, 22. књиге, текла је у неколико лексикографских фаза, а том је рађен тимски, коауторски. Уредници секција 22. тома били су: др Даринка Гортан Премк, мр Милица Вујанић, академик Милосав Тешић, др Милица Радовић Тешић, др Стана Ристић, др Никола Рамић, мр Васа Павковић, др Рада Стијовић, мр Радојка Вуксановић, др Неђо Јошић, др Александра Марковић, др Владан Јовановић, др Бојана Милосављевић, др Ивана Лазић Коњик, др Ненад Ивановић, др Драгана Ратковић, др Марија Ђинђић, др Наташа Вуловић Емонтс и др Марина Спасојевић. Обраду и помоћну редакцију радили су: др Радмила Жугић, др Наташа Вуловић Емонтс, др Ружица Левушкина, мр Марија Милосављевић Тодоровић, др Бојана Томић, др Драгана Цвијовић, др Милица Стојановић, др Наташа Миланов, др Данијела Станић, др Данијела Радоњић, др Милена Јакић Шимшић, др Ана Миленковић, др Ивана Маринковић Мандић, др Анета Спасојевић, др Слободан Новокмет, др Јована Јовановић, др Ана Мацановић и др Светлана Слијепчевић Бјеливук.

Техничку редакцију текста урадиле су мр Марија Милосављевић Тодоровић и мср Јована Шћеповић. Рецензије текста урадили су проф. др

Даринка Гортан Премк, проф. др Милорад Дешић и академик Милосав Тешић.

Речник САНУ према обиму спада у речнике академијског типа, дакле, реч је о речнику великог обима, чији период израде траје и читав век (Вуловић, Ђинђић, Радоњић 2018: 3). Иако Речник САНУ „тежи да донесе све лексичке и семантичке реализације једног језика, што ипак није могуће, јер нове речи настају свакодневно, а неке речи нестају пре него што оставе трага у неком писаном (или аудио) извору“ (Спасојевић 2025: 50).

Академијин речник међу својим корицама обједињује лексичко благо од Павла Соларића, затим Вука и Доситеја, преко Андрића, Црњанског и Селимовића, до дела Лалића, Селенића и Д. Ковачевића. У 22. том укључена је и грађа ексерпирана из нових извора, у корпус су ушле (и нове) књиге: Љ. Арсић, А. Анушића, С. Велмар-Јанковић, М. Витезовића, И. Грицкат, Л. Којена, И. В. Лалића, М. Максимовића, Н. Маловића, М. Марчетића, Б. Миљковића, Ч. Мирковића, М. Мићић Димовске, Д. Михајловића, В. Павковића, Р. Петковића, С. Петровића, Јуст. Поповића, Б. Радовића, А. Ристовића, Љ. Симовића, Ђ. Сладоја, Р. Стојановића, М. Тешића, М. Тохолја, Ј. Христића и С. Џунића. Углавном су у питању прозна дела, пре свега романи, али су заступљене и драме, као и поезија, с краја 20. и почетка 21. века. У наредни, 23. том биће укључена и грађа из уџбеника за гимназије и средње стручне школе.

Што се структуре према заступљености врста речи тиче, „највећи удео у XXII књизи имају именице са 56%, потом глаголи са 25%, придеви са 12%, прилози са 6%, док остале врсте речи заузимају свега 1% од укупно обрађених лексема“ (Спасојевић 2025: 53). Бројеви нису заступљени у 22. тому, налази се шест неодређених именичких и придевских заменица: *понеко*, *понетко*, *понешто*, *понештогод*, *понеки* и *понекоји*, девет речца: *понећутим*, *понајначе*, *понајсколи*, *поне*, *понечем*, *поправ*, *пор*, *поса*, *посаи*, као и 21 предлог, а неки од обрађених су: *поред*, *после*, *попреко*. Занимљиво је да је присутно доста глагола са више префикса: *понаименовати*, *поодљутити*, *попоболовати*, *попреметати*, *посаслушати* и слично, као и велики број придева и прилога са префиксом *по-* за ублажавање придевског и прилошког значења са позитивом и компаративом, нпр. *понизак*, *поситан*. Међу речима које имају највише значења у 22. књизи забележене су: глаголи *понети* (*се*) са 59 значења, *попустити* (*се*) са 47 значења, *поправити* (*се*) са 28 значења, *положити* (*се*) са 27 значења, *попити* са 22 значења. Унутар 22. књиге забележен је и велики број сложеница са компонентом *полу-*, као што су: *полутмина*, *полутурчин*, *полутонски*, *полутруо*, *полутихо*, док је најполисемантичнија именица у 22. тому *поље*, са 46 значења.

Једна акценатска занимљивост у 22. тому јесте да се одустало од акцентовања именице *пољопривреда*, у складу са правилима нагласка силазног акцента на унутрашњем слогу, наведен је и акценатски облик са непромењеним акцентом другог дела сложенице *пољопривреда*, као што се наводи и у Речнику српског језика (2018).

Унутар 22. књиге обрађене су и лексеме: *пољубити*, *пољубац*, *помагати*, *породица*, али и *помор* и *понор*. Представљају све оно што Речник САНУ јесте – ризница у коју речи увиру и захваљујући којој никада неће доживети *понор*, чак и када из употребе ишчезну, листајући 22. и претходне томове, пронаћи ћемо је и оживети, макар на кратко вратити јој *полет*.

Речник САНУ је ризница српског језика, културе, традиције, српско језичко било у ком су похрањена сазнања о филозофији, митологији, религији, а својом концепцијом и квалитетом израде томова представља својеврсну енциклопедију. Даје нам детаљан приказ слике материјалне и духовне културе, такође је и „сведок српског бивствовања и српског језика у крајевима у којима Срба данас више нема“ (Спасојевић 2025: 52). Он нам пружа са једне стране лексикку модерног књижевног језика, а са друге стране и вуковског књижевног језика. Благо је духовног и материјалног бића српског народа. Надамо се да ће, упркос тренутним недаћама које су се надвиле над Одсеком за лингвистичка истраживања савременог српског језика и израду Речника САНУ, овај драгоцен тезаурус наставити да излази у пуном сјају и лепоти, динамиком којом је и до сада излазио, *полетом* који је рађен од првог слова првог тома и да неће доћи до *понора* наших одредница међу корицама Академијиног речника, већ да ће лексички материјал још из 19. века обогатити и новија издања наших савременика, неких писаца који тек сада стасавају, а чије ће се речи наћи у неком новом, наредном тому највећег дескриптивног речника српског књижевног и народног језика, Речника САНУ.

ЛИТЕРАТУРА

- Вуловић–Ђинђић–Радоњић 2018: У другој половини Речника САНУ. Двадесет томова српског тезауруса, *Наш језик* XLIX/2, Београд, 1–22.
- Јошић 2025: Речник српскохрватског и народног језика, књига XXII, Покупић–послужитељство. Београд: Српска академија наука и уметности, 2023, 800 стр. , *Јужнословенски филолог* LXXXII/2, Београд, 233–238.
- Спасојевић 2025: Над страницама XXII књиге Речника САНУ, *Наш језик* LVI/2, Београд, 47–69.